

PRVA ŽAGA NA VODNI POGON NA SLOVENSKEM?

V Gozdarskem vestniku št. 5 letnika 1986 je bil objavljen članek Franja Sgerma o najstarejših žagah na vodni pogon na Slovenskem (1). V povzetku njegovega članka je bistvo razprave: Časove žage iz leta 1358 v Železnikih ni bilo. Članek me je z avtorjevim pristopom k amaterskemu raziskovanju zgodovine žagarstva na Slovenskem izzval, zato sem napisal nekaj pripomb na članek. Amaterskega raziskovanja zgodovine žagarstva na Slovenskem nikakor ne podcenjujem, nasprotno, vem da je nujno potrebno, vendar želim, da v takšnih raziskavah najdejo svoje mesto argumenti oziroma moč argumenta.

Uvod

Da bomo lažje sledili pripombam na članek, moramo pogledati uvod Sgermovega članka, v katerem povzame dosedanje raziskovanje žagarstva v Železnikih. Takole piše:

»Do danes smo bili vsi prepričani, da je Časova žaga v Železnikih iz leta 1358 najstarejša znana žaga na vodni pogon na Slovenskem. Globočnik je leta 1867 prvi prevedel iz nemščine freisinške listine iz leta 1354, 1358 in 1379, naša joče se na razvoj železarstva v Železnikih. Sporni del listine iz leta 1358 (z napačno letnico 1348) citiram po Blazniku: ... bei dem wasser des Zschasen sag ... je prevedel ... pri vodi zgor Čabove žage ... Tukaj se ne spuščam v pravilnost pisanja imena Čas, Čab ali Zass, niti v pravilnost prevoda drugih besed, temveč le na prevod besede »sag«, ki jo je prevedel v »žago« namesto v »sak«, »sej« oz. ribiško mrežo. To napako je ponovil tudi Blaznik leta 1928. Za njim so v dobri veri prepisovali te podatke in jih obširneje tolmačili Kobe, A. Žumer in Sevnik, jo proglašali za najstarejšo žago na Slovenskem in opravičevali njen obstoj za žaganje desk za neobhodno potrebno embalažo za prenos železarskih izdelkov.« (1)

Časova žaga leta 1358 v Železnikih — da ali ne?

Sgerm kategorično trdi, da Časove žage leta 1358 v Železnikih ni bilo. Pregledali bomo njegove trditve in pri vsaki pripisali pripombo.

1. Sgerm ugotavlja, da je »sag« narobe slovenjeno v žago in pravi, da bi bilo potrebno »sag« sloveniti v ribiško mrežo. Napako naj bi prvi naredil Globočnik, potem dr. Blaznik, pa Kobe, Žumer in Sevnik. Da se mora beseda »sag« iz srednjeveške nemščine prevajati v »sak« ali »sej« oziroma ribiško mrežo, naj bi prof. dr. D. Ludvik opozoril že v Naših razgledih 28. 1. 1957. (1)

Pripomba: Res je, da je D. Ludvik opozoril na to, da beseda »sag« ni bila pravilno slovenjena v ribiško mrežo, vendar moramo povedati, da je na

to opozoril na konkretnem primeru, ko se je iz konteksta listine dalo ugotoviti, da je slovenjenje napačno. V listini je bilo omenjeno namreč tudi lovljenje rib. V našem primeru listine, v kateri je omenjena Časova žaga, pa ne najdemo nobene omembe o lovljenju rib, saj se beseda »sag« uporabi samo za lociranje njive. Po Sgermovem zapisu naj bi Ludvik dopuščal še možnost, da bi »sag« pomenilo lahko tudi žago, vendar v »nobenem primeru« ne žage na vodni pogon. Ne morem se strinjati s to kategorično trditvijo, saj urbarji loškega gospostva v 16. stoletju (leta 1501) govorijo le o »sag«, ko naštevajo žage na vodni pogon (2). Kot bomo videli v dodatku, so bile v loškem gospostvu leta 1501 kar štiri žage na vodni pogon. Da so to res žage na vodni pogon lahko zapišemo šele takrat, ko te žage sledimo skozi urbarje, katastre, vse do franciscejskega katastra, ko jih lahko lociramo na mapah. Za loško gospostvo je lokacijo teh žag ugotovil dr. Blaznik v svojih delih, tako da nam ni potrebno biti v dvomih, ali so to žage na vodni pogon ali ribiške mreže.

Časovno obdobje med »problematičnim« prevodom listine iz leta 1358 in žagami na vodni pogon iz leta 1501 je 143 let. Leta 1358 naj bi »sag« pomenilo torej ribiško mrežo, leta 1501 pa žago na vodni pogon. Mislim, da je to preveč nevarno kategorično trditi, posebej ker ni dodatnega teksta, ki nas bi usmerjal v odločitve, da je bila leta 1358 res mišljena ribiška mreža. S srednjeveško nemščino si torej ne moremo pomagati pri razrešitvi problema. Sgerm potem navaja, da proti obstajanju žage na vodni pogon v Železnikih leta 1358 govori tudi to, da pri vseh najstarejših žagah na vodni pogon v bližnji in daljni okolici Freisinga na Bavarskem ni bil niti enkrat uporabljen izraz »sag« (1). Podatek je sicer zanimiv, vendar za nas ni odločilen, saj se ne ve, kje je bila pisana listina iz leta 1358 (ali v Škofji Loki ali v Freisingu).

2. Sgerm je takole opisal listino iz leta 1358: »*Druga listina iz leta 1358 dodeljuje zemljišča ob Sori Jerneju Zassu in njegovemu pomočniku Andreju, razen njive ob Časovem saku (bei dem wazzer des Zassen sag) ter zemljišča ob Dašnici Zaschu in Muronu za postavitev kovačije, pravico poti do doline in užitek lesa okoli poti.*«

Pri p o m b a : V našem primeru imamo besedo »sag« v povezavi z lokacijo neke njive. Vprašamo se, zakaj je pisar na takšen način lociral to njivo ob Sori. Njiva je bila last dveh hub s Škovin. Njive se ponavadi locirajo na znane objekte ali pa jih imenujejo po domačih imenih. Poglejmo daritev iz leta 1358 podrobneje! Škof je daroval fužinarjem ravnino na obeh straneh Sore od vzhodne meje, ki je potekala malo nižje od mostu (... *niderhalben der brugkhen zunächst bei der niedrigsten schmieten die Zschab und Andre sein gesell...*) poleg najbolj spodnjih fužin Barthelma Časa (3). Če bi bila njiva na vzhodni meji darovanega ozemlja, potem bi pisar lociral njivo v lasti kmetov s Škovin pač kot njivo pri Časovi fužini. Ker pa je morala biti ta njiva nekoliko višje ob Sori, jo je pisar lociral pač na najbližji objekt. To pa naj bi bila Časova žaga. Potem so sledile navzgor ob Sori še druge fužine, vse do zahodne meje darovanega ozemlja na Jesenóvcu, kjer naj bi bile zgornje fužine. Možnost, da bi bila Časova žaga pod njegovo fužino, je malo verjetna, ker bi potem pisar omejil darovano ozemlje na vzhodu pač z žago. Nikakor ni logično, da bi bila njiva locirana na tako neznaten objekt, kot je ribiška mreža (poleg tega še premakljiv). Kaj več bodo morda povedali zgodovinarji, ki se ukvarjajo z zgodovino ribištva.

Časovi fužini je kmalu navzgor sledila že naslednja kovačija ali fužina, saj je bilo Furlanov precej (pet), in med spodnjo in zgornjo fužino so se morale

zvrstiti še preostale. Če bi bila njiva v bližini naslednje kovačije ali fužine, bi bilo normalno, da bi pisar lociral njivo na naslednjo kovačijo ali fužino, saj je dobro poznal imena fužinarjev. Na vsak način bi se pisar odločil za bolj »trdno« lokacijo njive. V primeru, da bi bila njiva med spodnjo fužino in tisto, ki ji je sledila navzgor, bi lahko zapisal, da je ta njiva na pol poti med fužinama ali pa bi se kako drugače znašel.

3. Sgerm se čudi, zakaj v urbarjih 1291 in 1318 ni omenjena žaga. Takole piše: *»Listine o hubah in žagah iz leta 1291 oz. 1313 ne obstajajo, sicer bi bile že kjerkoli objavljene in omenjene. Obstajajo pa urbarji loškega gospostva iz leta 1160, 1291, 1318, 1360 delno, 1501 ter listina iz leta 1379. Blaznik navaja iz urbarja 1291, da je bilo na Škovinah šest kub, od teh tri neobdelane; imetniki mlinov morajo dajati vse predpisane dajatve, žaga pa sploh ni omenjena! V urbarju iz leta 1318 so podatki isti kot za leto 1291. V istem urbarju je v Železnikih leta 1423 prvič omenjena fužina (Oberhamer). V urbarju iz leta 1501 so v Škovinah pri Železnikih omenjene tri hube; v uradu Selce, kamor spadajo tudi Železniki, pa deset mlinov, toda nobena žaga!«*

Pripomba: Do sedaj ni še nihče v resnih tiskanih virih trdil, da bi Časova žaga obstajala pred letom 1358. Prvič je Čas omenjen v listini iz leta 1354 (nekaj pred tem naj bi prišel v Železnike). V fevdni knjigi iz leta 1423 so lastniki fužin že druge družine Furlanov. Kaj se je zgodilo s Časovo žago, ne vemo, saj je ne zasledimo v fevdni knjigi. Sele leta 1501 najdemo v urbarju dve žagi na vodni pogon na Češnjici. Žagi pa ne pripadata fužinarjem, ampak kmetom iz bližnjih vasi (2). Za zdaj ne vemo, kako so postali lastniki obeh žag in ali je ena izmed njih Časova. Zakaj Časove žage ni v fevdni knjigi iz leta 1423, lahko le ugibamo: knjiga ni bila tako popolno napisana kot urbar iz leta 1501, in če je bila žaga še vedno v lasti fužinarjev, je lahko izpadla zato, ker so fužinarji plačevali dajatve skupno in ne po objektih.

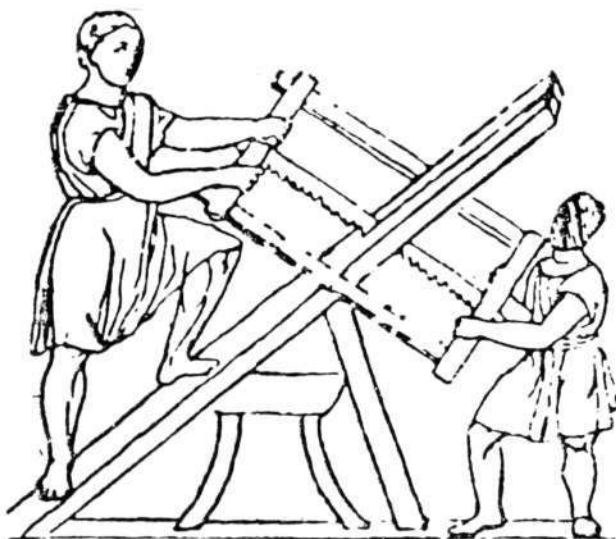
4. Sgerm trdi, da še leta 1501 v loškem gospostvu niso potrebovali žage na vodni pogon: *»Urbar iz 1501. leta sicer predpisuje, da morajo podložniki les posekati, razžagati in pripeljati na Trato pri Loki deske, podnice, late in drug gradbeni material za vzdrževanje loškega gradu. Podložniki so takrat lahko manjše količine predpisanih dajatev v deskah, podnicah in latah nažagali z dvo ali troročno žago grušterico, ne da bi potrebovali za to žago na vodni pogon.«*

Pripomba: V urbarju iz leta 1501 je potrebno obrniti nekaj strani in najdemo v loškem gospostvu štiri žage na vodni pogon: dve na Češnjici, eno v Škofji Loki ob Poljanski Sori in eno v Podnu v Stari Loki. Zakaj bi žagali ročno?

5. Sgerm lepo zaključuje zgornja razmišljanja: *»V tem primeru pa se je potrebno odločiti za sak ali žago, upošteva je razmere in okoliščine časa in kraja sredine 14. stoletja tako v Selški dolini kakor tudi na širšem Kranjskem.«* Potem pa nadaljuje, ne da bi vse to upošteval: *»Izjava priznanega germanista Ludvika že sama v celoti rešuje zadevo s tem, da sag pomeni kvečjemu le ročno žago, v nobenem primeru pa ne žage na vodni pogon, kot sta zmotno prevedla to besedo Globočnik in Blaznik.«*

Pripomba: Če upoštevamo okoliščine časa in kraja, vemo, da daleč naokoli ni bilo nobene žage na vodni pogon. Prav nič čudno ne bi bilo, če bi furlanski fužinar pripeljal s seboj mojstra, ki bi mu postavil žago. Ali pa naročil takšnega mojstra iz sosednje Koroške ali Bavarske? Glede pomena besede

Ali so v loškem gospostvu okrog leta 1358 takole žagali les? Podoba z etruščanske vaze. (Povzeto po F. Sevniku, Zbornik za zgodovino naravoslovja in tehnike, 1979, št. 4, str. 152)

»sag« pa smo že v točki 1 ugotovili, da si v našem primeru ne moremo pomagati s srednjeveško nemščino.

6. Sgerm je pregledal listine iz let 1354, 1358 in 1379 in ugotovil, kakšne dajatve so plačevali fužinarji v Železnikih, in nadaljeval: »V nobeni od teh listin niti v urbarju ni govora o obstajanju kakih dajatev za žage. Tako so trditve Žumra in Kranjca in prevoda Globočnika in Blaznika brez osnove in so namenjene bolj za krajevno uveljavitev in »problematično« turistično propagando. Stavba z opremo tudi najbolj enostavne žage na vodni pogon je večja od mlina ali kovačije in bi morala biti zanesljivo obremenjena z dajatvami, kakor so bili takrat vsi obstoječi mlini in kovačije v Železnikih. Dajatve neobstoječi žagi tudi fevdalci niso mogli predpisati!«

P r i p o m b a : Trditve, da bi morala biti žaga na vodni pogon na vsak način obremenjena z dajatvami, je tudi »problematična«. V fevdni knjigi iz leta 1423 žage ne zasledimo, kar pa lahko pomeni, da takrat ni več obratovala ali pa, da je dajatev zanjo vključena v dajatve fužinarjev v Železnikih. Dejstvo je, da tudi kasnejši fužinarji v loškem gospostvu (npr. v Brekovicah) niso plačevali dajatev posebej od žage, ampak skupno od fužine in žage — za razliko od žage v Železnikih pa urbarji omenjajo takšne žage (4). Lahko je postavljati trditve v zvezi z dajatvami, zanesljivo dokazati pa jih ni mogoče.

7. Sgerm je zapisal v članku, da govorijo proti obstoju žage v Železnikih leta 1358 tudi nižje navedena dejstva in druge okoliščine: »Če tehtamo še potrebo po hrani in potrebo po žaganem lesu oz. po žagi v sredini 14. stoletja v težko dostopni dolini, moramo dati prednost hrani. V bližnji Sori Selščici je bilo takrat obilo rib, tako rekoč pred usti kovačev-železarjev in je naravno, da je Čas dobil ustno dovoljenje od škofa že ob naselitvi. Postavlja se tudi vprašanje, ali je bilo že leta 1358 peterim kovačem na začetku njihovega delovanja, pri skromni proizvodnji, potrebna žaga za proizvodnjo desk za izdelovanje embalaže za prenos njihovega blaga na razne trge, kakor so nekateri

utemeljevali upravičenost oz. nujnost obstajanja take žage. Vsa tovrstna utemeljevanja so bila zmotna.« (1)

Pripomba: Ne vem, zakaj bi morali tehtati potrebo po hrani in po žaganem lesu, da bi dokazali, da žaga ni bolj potrebna kot hrana in da je zato ni bilo! Če že ugibamo, bi se odločil za oboje: za ribe zato, da bi se najedel, za žago pa zato, da bi z njo nekaj zaslužil. Ali so potrebovali fužinarji žage tudi za lastne potrebe, bodo morali povedati zgodovinarji, ki se ukvarjajo z zgodovino železarstva. Selška dolina pa tudi ni mogla biti tako nedostopna, saj so po njej morali tovoriti železo ali železarske izdelke. Trditev o škofovem ustnem dovoljenju pa je vprašljiva, saj poznamo iz zgodovine loškega gospodstva ravno nasprotno primere! Poglejmo si dva takšna primera, v katera so bili vpleteni fužinarji.

Ob izlivu Hobovščiце so postavili loški meščani leta 1549 fužino. Fužinarji so izsekovali les in lovili ribe, sklicujoč se na fužinarske svoboščine. Zemljiški gospod je od fužinarjev odločno zahteval, da se odpovejo samovolji (4). Za fužino v Brekovicah pa je dal škof dovoljenje leta 1551 Jakobu Hainricherju (priključitev hube) le pod pogojem, da bo ubogljiv, da ne bo ogrožal sosedov in da ne bo lovil rib (4).

8. Nadalje Sgerm navede nekaj dejstev o povezanosti fužin z žagami in mlini: »Nesmiselno je tudi domnevati, da je s postavitvijo fužin v 13. oz. 14. stoletju obvezno poleg nje stala tudi žaga, stope ali mlin. Fužin takrat pri nas še ni bilo. Šele v 15. stoletju najdemo na Štajerskem, v 16. stoletju tudi na Kranjskem, v listinah nekaj takih primerov, največkrat pa le žago z mlinom. V Železnikih je šele leta 1423 dokazana prva fužina, toda brez žage! Raziskovalci še do danes niso odkrili, kdaj je bila v Železnikih v resnici zgrajena prva žaga na vodni pogon, ker pač Časove žage ne moremo več upoštevati. Iz zgodovinskih virov je znano, da na Kranjskem vse do 16. stoletja ni obstajala nobena tovrstna žaga. Kot prva je bila dokazana leta 1525—31 v Idriji.« (1)

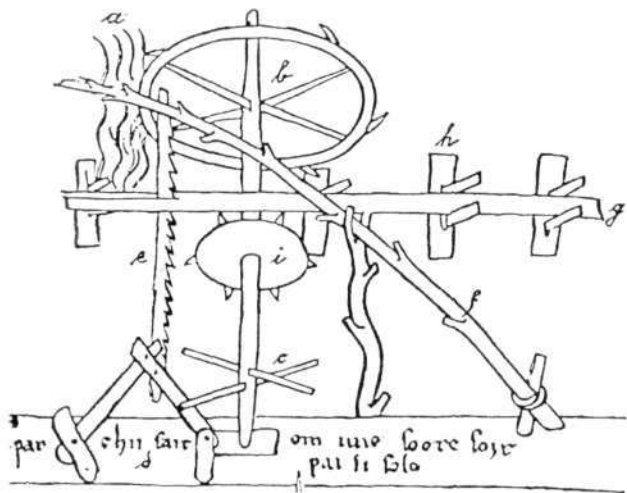
Pripomba: Res je, šteje samo to, kar je zapisano, in ne to, kar se domneva. Vendar so samo v loškem gospodstvu leta 1501 vse štiri žage v bližini ali pa pri sami kovačiji ali fužini! Ker lastniki niso bili vsi kovači ali fužinarji, so navedene tudi dajatve za žage (urbar iz leta 1501 je zelo podroben) (2).

Naštejmo še nekaj žag pri fužinah: leta 1550 v Brekovicah, leta 1563 v Spodnji Idriji, leta 1572 na Hublju (5).

Ugotovitev, da raziskovalci še do danes niso odkrili, kdaj je bila v Železnikih v resnici zgrajena prva žaga na vodni pogon, »ker pač Časove žage ne moremo več upoštevati«, pa kaže na to, da Sgerm ni pozorno prebral literature, ki jo je navedel na koncu svojega članka, in pa podcenjevanje Blaznikovega dela (1). Tudi če ne upoštevamo Časove žage, nam Blaznik v Urbarjih freisinške škofije lepo pove, da sta bili leta 1501 na Češnjici dve žagi (»sag«) (2).

9. Sgerm nadaljuje naštevanje prvih žag na Slovenskem: »Druga žaga je bila poleg Hainricherjeve fužine v Brekovicah pri Žireh leta 1551.« (1)

Pripomba: Sgerm je to žago navedel po tiskanem viru (po Blaznikovi Škofji Loki in loškem gospodstvu) (4). Iz navedbe vira v tem delu sledi, da je bila žaga pri fužini že leta 1550. Zanimivo pa je to, da Sgerm priznava to žago, čeprav piše v Računskem registru in kasneje v urbarjih »sag« (5). Izraz »sag« so najbrž uporabljali v loškem gospodstvu za žago na vodni pogon vse do terezijanskih reform, čeprav naj ne bi tega izraza uporabljali nikjer v Nemčiji.

Ali je bila žaga v Železnikih leta 1358 podobna tej žagi? Villard de Honnecoutova žaga na vodni pogon okoli leta 1235. (Povzeto po F. Sgermu, *Gozdarski vestnik* 44, 1986, št. 5, str. 194)

Šele v 18. stoletju so tudi v loškem gospostvu pričeli praviloma uporabljati nemški termin »Sägemühl«.

10. Sgerm zaključi naštevavanje prvih žag na Kranjskem: »Skupaj je bilo v 16. stoletju do danes tam dokazanih komaj 8 žag; prva pa šele 170 let pozneje, kot sta jo v Železnikih »postavila« prevajalca Globočnik in Blaznik. Terezijanski kataster 1750 (DAS) izkazuje na območju loškega gospostva 185 mlinov in le 6 žag v razmerju 31 : 1.

Franciscejski kataster 1825 (DAS) kaže, da je takrat v Železnikih obratovala le ena žaga, last Antona Klemenčiča, mlinarja. Stala je ob desnem obrežnem vodnem kanalu na parc. št. 152 kot lesena stavba površine 26 kv. sež. (93 m²). Poleg žage je stal zidani mlin. Drugi mlin je bil v lasti Tante Gregorja, ki je stal ob izlivu potoka Špiček v Soro. V mapi sta vrisana dva plavža pod imenom »Rudarska družba« (Gewerkschaft), toda brez žag. Ta podatek dokazuje, da je še 470 let pozneje, ko je v Železnikih delalo desetkrat več kovačev in železarjev kot leta 1358 z boljšo tehnologijo in opremljenostjo kovačij in fužin in ko je bila zgrajena že cesta, zadostovala le ena žaga, pa še ta ni bila last železarjev. Tudi 6 bližnjih žag je lahko dodatno oskrbovalo železarje z žaganim lesom.« (1)

Pripomba: Ugotovitev, da leta 1825 železarji niso bili lastniki nobene žage, nima nobene povezave z obstojem ali neobstojem Časove žage! Zanimiv pa je podatek, da je lahko kar 7 bližnjih žag dodatno oskrbovalo železarje z žaganim lesom.

11. Sgerm utemeljuje neobstoj Časove žage tudi s tem, da v času, ko naj bi obstajala (1358), še niso bile takšne žage skicirane: »Približno v tistem času, ko so se pojavile stope, so prišle sredi 14. stoletja na Koroško (skozi Kanalsko dolino) tudi venecijanke, nato pa še fužine, kovačije z vodnim pogonom kladiva. Šele po letu 1480 oz. 1485, ko sta bili skicirani prvi žagi na neposredni vodni pogon v Italiji, so lahko tovrstne žage preko Benečije prišle proti koncu 15. oz. na začetku 16. stoletja v naše kraje, kjer so dobile pozneje neopravičeno tudi te žage ime »venecijanke«.

Nič manj ni upravičena domneva, da je vzorec za rauffendsko žago prišel po letu 1322 iz Nemčije. Ta dejstva opravičujejo, da lahko prve tri žage na Koroškem uvrščamo med »augsturški tip«. Z gotovostjo lahko trdimo, da so ravno te tri žage služile za vzorec vsem žagam v Dravski dolini, ki so bile zgrajene v 15. stoletju na Pohorju, Kozjaku in v Gornjem Gradu (1).

P r i p o m b a : Če je bilo mogoče, da so prišle žage na Koroško sredi 14. stoletja, zakaj ne bi bilo mogoče, da bi te žage prišle v loško gospodstvo? Zakaj naj bi prišle žage na Koroško brez načrtov, na Kranjsko pa šele potem, ko sta bili skicirani prvi žagi na vodni pogon v Italiji? Koroške žage so postavljali po »augsturškem vzorcu«, koroške pa naj bi bile za vzorec vsem žagam v Dravski dolini. »Dravske« žage naj bi torej naredili po vzorcih, »kranjske« žage pa naj bi čakale na načrte! Vprašanje je, koliko so sploh bili razširjeni načrti Leonarda da Vinci, še večje vprašanje pa je, ali bi graditelji žag na vodni pogon znali uporabljati načrte. Obrtniki še danes delajo pogosto brez načrtov!

S u b l i n e a : Sgerm v tem delu članka pozove muzej v Železnikih in Barbaro Vreš, da naj ne širijo dezinformacij o prvih žagah v Železnikih: »Muzeju v Železnikih pa »zgodovinska resnica« nalaga, da iz njega odstranijo vse, kar ni dokazano z listinami in urbarji. Posebno pa se naj izogibajo javnemu širjenju nedokazanih domnev in dezinformacij o prvih žagah v Železnikih, kot so napisani v članku Barbare Vreš v Delu 4. aprila 1986, ki ugledu Muzeja samo škoduje.« (1)

P r i p o m b a : Ker trditve muzeja v Železnikih niso avtorizirane in jih Sgerm prinaša samo v povzetku, jih ne moremo komentirati. Lepo pa bi bilo, da bi res vsi, ki javno delujejo, vse dokazovali z listinami in urbarji.

S k l e p

Vse pripombe, ki sem jih napisal o članku Franja Sgerma »Najstarejše žage na vodni pogon na Slovenskem«, nam povedo le eno: zgodovina žag na Slovenskem je šele na začetku raziskovanja, zato si res ne moremo in ne smemo dovoliti trditve brez dokazov, ki jih je potrebno preveriti z viri (urbarji, listine, katastri, vodne knjige itd.). Upoštevati je potrebno različne pristope gospodstev do razvoja žag, kar pa pomeni, da moramo poznati zgodovino posameznih gospodstev in poznejšega razvoja dežele in kraja.

Lepo je zapisala Katarina Kobe v članku o prvi žagi na vodni pogon na Slovenskem: »Zgodovina žagarstva na Slovenskem je skromno raziskana. Čaka nas še naporno delo v zvezi s podrobno analizo virov in literature, da bo iz osamljenih fragmentov zrastle bolj sistematična in časovno jasnejša slika zgodovine našega žagarstva in druge lesne obrti in industrije.« (6)

Dopolnimo njeno ugotovitev še z ugotovitvijo prof. Sevnika v njegovem članku Žagarstvo na Slovenskem: »Med italijanskimi gozdarji smo sprožili akcijo, kaj bi se našlo v furlanskih arhivih o venecijankah, vendar še do danes ni odziva nanjo. Redki so strokovnjaki, ki imajo voljo in možnost, da iščejo tako stare listine po raznih arhivih.« (7)

Vidimo, kako daleč smo z raziskavo zgodovine žagarstva na Slovenskem. Tudi sicer smo na Slovenskem malo raziskali starejšo zgodovino. Ne odpovedujmo se ji na prelahak način! S tem mislim tudi na obstoj Časove žage. Da se bo ovrigel obstoj te žage (o katerem priča zgodovinsko zares borna omemba), bo potrebno najti močnejše argumente, tudi takšne, da bodo vzdržali zgoraj

omenjene pripombe. To pa lahko dosežemo le s sistematičnim raziskovanjem in iskanjem novih virov. Raziskavo zgodovine žagarstva bi bilo potrebno uvrstiti v program raziskovanja, ustanoviti delovne skupine strokovnjakov s tega področja tehnike in skupine zgodovinarjev. Skupno bi veliko lažje prišli do rezultatov in tudi pot bi bila lažja, brez hujših odklonov in nepotrebne porabe ustvarjalne moči.

Ker pa vsega tega ni, potrebujemo takšne zagnance, kot so Franjo Sgerm in podobni, ki nas od časa do časa spomnijo, da je naša preteklost še zelo zavita v »skrivnostno tenčico«.

Dodatek

ŠTIRI ŽAGE NA VODNI POGON V LOŠKEM GOSPOSTVU LETA 1501

Urbar loškega gospostva za leto 1501 je ohranjen v Arhivu SR Slovenije v Ljubljani v fondu Graščina Škofja Loka. Dr. P. Blaznik je poskrbel za prevod urbarja in za tolmačenje. Poglejmo, kaj piše o žagah v delu Urbarji freisinške škofije.

V Podnu pri Stari Loki sta plačevala za cajnarici Peter Larensakh, mestni sodnik v Škofji Loki, in Jurij Sigesdorfer, kaščar loškega gospostva, oba po 2 guldna. V Podnu je bila tudi žaga, za katero je plačeval Naglič 28 denarjev (primerjava dajatev s cajnarico!).

Andrej Stampher, mlinar v Veštru, pa je imel med drugim tudi mlin za žito v Škofji Loki ob Poljanski Sori (pey der khrunppen prukhen — pri krivem mostu), za katerega je plačeval 12 mark. Zraven mlina sta bili kovačija in žaga, za kateri je plačeval 2 marki. Vidimo, da je bila Stampherjeva žaga bolj uporabna kot žaga v Podnu, saj je plačeval zanjo več kot petkratno vrednost dajatve žage v Podnu.

Na Češnjici je imel žago Jurij Prelatz, za katero pa je plačeval 42 denarjev. Na Češnjici pa sta imela še eno ravno tako uporabno žago kmeta z Rudnega Peter Kociančič in Jurij Zupančič, saj sta zanjo plačevala skupaj 60 šilingov. Vidimo, da sta bili žagi na Češnjici zelo uporabni, saj so zanju plačevali po okoli 12 mark, to pa je v primerjavi s škofjeloškima žagama velika razlika.

LITERATURA

1. Franjo Sgerm: Najstarejše žage na vodni pogon na Slovenskem, *Gozdarski vestnik* 44, 1986, št. 5, 190—199, Ljubljana.
2. Pavle Blaznik: *Urbarji freisinške škofije*, Srednjeveški urbarji za Slovenijo, SAZU, Ljubljana 1963.
3. Pavle Blaznik: *Kolonizacija Selške doline*, inavguralna disertacija, Ljubljana 1928.
4. Pavle Blaznik: *Škofja Loka in Loško gospostvo*, Škofja Loka 1973.
5. Alfons Müllner: *Geschichte des Eisens in Krain, Görz und Istrien*, Wien und Leipzig 1909.
6. Katarina Kobe: Prva vodna žaga »venecijanka« na Slovenskem, *Les*, št. 8/9, XIV, Ljubljana 1962.
7. Franjo Sevnik: Žagarstvo na Slovenskem, *Zbornik za zgodovino naravoslovja in tehnike*, št. 4, Ljubljana 1979.

Zusammenfassung

ERSTE SÄGEMÜHLE AUF SLOWENISCHEM BODEN?

Bis vor kurzem galt, daß die erste Säge auf slowenischem Boden die Säge von Čas in Železniki (Eisnern) war. A. Globočnik übersetzte schon im Jahre 1867 als Erster die Urkunde, in der die Säge (*»sag«*) erwähnt ist. Später (im Jahre 1928) bestätigte Dr. Pavle Blaznik, daß es im Jahre 1348 in Železniki eine Säge gegeben hatte. In den Urbaren des Freisinger Bistums² berichtete Dr. Blaznik das Jahr der Ersterwähnung der Säge von Čas auf 1358, da dies aus einer neugefundenen Quelle hervorging. Seine Behauptung wurde dann von mehreren Autoren übernommen.

Im Jahre 1986 stellte jedoch Franjo Sgerm in der Abhandlung *»Die ältesten Sägewerke in Slowenien«* die Behauptung auf, daß es die Säge von Čas im Jahre 1358 gar nicht gab, sondern, daß sie von Globočnik und Blaznik dadurch *»augestellt«* wurde, daß sie das Wort *»sag«* falsch mit Säge ins Slowenische übersetzten. Sgerm ist überzeugt, daß Wort *»sag«* sak, sej oder Fischernetz bedeutet. Der Acker dem in der Urkunde aus dem Jahre 1358 mit: *»bei dem Wasser des Zschasen sag«* loziert ist, sollte also beim Čas' sak und nicht bei der Čas' Säge gelegen haben.

Der Autor Beitrages überprüft die Behauptungen in Sgerms Abhandlung und versieht sie mit eigenen Bemerkungen. Aus dem Inhalt dieser Bemerkungen geht hervor, daß Sgerm zu wenig stichhaltige Beweise aufführt, um den Schluß zu erlauben, daß es die Čas' Säge im Jahre 1358 nicht gab. Außerdem schlägt er vor, die Erforschung der Sägewirtschaft auf slowenischem Boden systematisch und mit entsprechend zusammengestellten Arbeitsgruppen anzugehen.